

Een leven in de West

VAN RADERS EN ZIJN WERKZAAMHEDEN
OP CURAÇAO

W.E. RENKEMA

De goudwinning op Aruba, 1824-1829

De volgende bijzondere opdracht, waarmee Van Raders belast werd, zou zijn carrière op korte termijn een wending geven en hem tot een Aruba-deskundige maken. Op 6 juli 1824 ontving de gouverneur twee brieven van

53 Kol. 3638: Gouvernementsjournaal 15- tot 22-5-1823: beschrijving van de hele affaire.

de commandeur van Aruba, Jacob Thielen, met de mededeling dat er goud was gevonden op het eiland in rooien aan de noordkant van het eiland.⁵⁴ Erg verrast was de gouverneur niet over dit bericht, want de geruchten over goudvondsten op Aruba waren hem al lang ter ore gekomen. Thielen kreeg dan ook een uitbrander, omdat hij zo laat had bericht over de goudvondst. Het was niet het eerste en zeker ook niet het laatste blijk van ontevredenheid, dat hij van Cantz'laar kreeg.

De gouverneur besloot zijn adjudant naar Aruba te sturen om nader onderzoek te doen naar de vermoedelijke goudmijn. Op 10 juli kwam Van Raders op Aruba met drie militairen, die hij bij gebrek aan bekwame werklieden had meegenomen om het terrein op te nemen, het gereedschap te bewaken en eventuele andere werkzaamheden te verrichten. Op Aruba zag Van Raders, dat 'iedereen' bezig was met het graven naar goud. Mensen die van de vindplaats Rooi Fluit aan de noordkant van het eiland kwamen, doken weg in de bosjes zodra ze hem en zijn mensen zagen aankomen. Uiteraard waren ze bang dat het goud, dat ze hadden gevonden, van hen zou worden afgepakt. Er waren nauwelijks dragers te vinden om de meegenomen koevoeten, pikhouwelen en chappen (een soort hak) naar de Rooi Fluit te brengen. Het huren van werklieden die wilden graven voor Van Raders, was ook al niet eenvoudig: iedereen was voor zichzelf bezig en bovendien lag de Rooi Fluit meer dan twee uur lopen van de bewoonde wereld.

De goudkoorts had overigens niet alleen de mensen op Aruba, maar ook die op Curaçao te pakken. Enigszins cynisch schreef de gouverneur dat het vierde achtereenvolgende jaar van droogte toch vruchtbaar belooft te worden, daar de planters zich bezig hielden: 'in de aarde te wroeten om de schatten die dezelve zoude kunnen bevatten te ontdekken'. Hoewel Van der Dijs op plantage Savonet ijzer- en kopererts en ook wat oker had gevonden, verwachtte de gouverneur er weinig van, gezien de geringe kennis en bedrevenheid van de gelukzoekers.⁵⁵

De eerste berichten van Van Raders uit Aruba waren niet erg positief: er werd ondanks gebrek aan werkvolk en drinkwater zo stevig gewerkt dat er al gauw nieuwe koevoeten, houwelen en chappen nodig waren, maar de goudvondsten vielen tegen. De adjudant liet niet na te benadrukken onder welke moeilijke omstandigheden hij moest werken. Het ontbrak hem en zijn manschappen: 'aan vele behoeftens des levens, waaronder hoofdzakelijk mag gesteld worden eene redelijke huisvesting'. Van een leizeil van de korvet

⁵⁴ Rooien zijn natuurlijke geulen waarlangs het regenwater in de regentijd wordt afgevoerd.

⁵⁵ Kol. 3758: Gouverneur aan MvK, 26-7-1824, nr. 71, met 10 bijlagen; de bijlagen bevatten alle brieven van Van Raders en Thielen van 8-6 tot 20-7-1824 en enkele besluiten van de gouverneur. De eerste fase van de goudwinning is zeer gedetailleerd beschreven door Palm-Chumaceiro 1997; uitvoerige verhalen ook bij Bosch, 1985b:223-53, Teenstra 1837, II:207-16 en Hartog 1961a:139-55.

de 'Eendragt' werd bijvoorbeeld een tent gemaakt, maar eigenlijk zouden er drie veldtenten moeten komen. Men kon daarnaast moeilijk van het werkte-rein weg, want de boel moest worden bewaakt.

Plotseling was daar toch een bijna juichende brief. Op 20 juli liet de adjudant de gouverneur zijn felicitaties toekomen, want hij had een goudmijn ontdekt, 'die naar mijn oordeel, ene der rijkste moet wezen die er bestaat en die, wel aangelegd, aan het vaderland schatten kan opleveren'. De optimistische brief, maar ook de aanhoudende stroom van geruchten over clandestien gegrave naar goud (zo ging er een gerucht over een stuk goud van 32 pond dat door particuliere goudzoekers via Curaçao zou zijn doorverkocht) deed de gouverneur besluiten zelf naar Aruba te gaan. Ook het overtreden van de verordening die stelde, dat niemand het recht had op rijksgrond de grond om te woelen en naar goud te zoeken (huurders hadden dat recht wel maar moesten 1/3 van het gevonden goud aan de eigenaar van de grond en 1/3 aan het rijk afstaan) droeg aan dit besluit bij.⁵⁶ Op 4 augustus vertrok Cantz'laar naar Aruba, in gezelschap van de gouvernementssecretaris Prince, kapiteiningenieur Abbring, eerste luitenant-adjudant van de schutterij Gravenhorst en een detachement uit het garnizoen, bestaande uit een sergeant, een korporaal en 22 manschappen.

Tijdens zijn vier weken durend verblijf, hield Cantz'laar apart journaal over alles wat hem op Aruba onder ogen kwam.⁵⁷ Hij voerde een inspectie uit over het bestuur en de administratie van het eiland (opnieuw kreeg de commandeur enkele schrobberingen), bezichtigde het kerk- en schoolgebouw, de begraafplaatsen en Fort Zoutman. Zelf ging de gouverneur naar de goudwinning in Rooi Fluit en bezocht hij ook Rooi Prins bij Fontein. Abbring kreeg de opdracht een restauratieplan voor Fort Zoutman op te stellen, dat ook ten uitvoer werd gelegd. Voor de militairen, die niet alleen voor de verdediging van Aruba tegen vijanden van buitenaf moesten zorgen, maar ook een taak hadden bij de handhaving van de orde op het eiland, vooral bij de goudwinning, moest een voorlopige huisvesting worden gezocht. Voor de goudwinning ontwierp Cantz'laar een definitieve regeling: Gravenhorst werd tot opperdirecteur van de vermoedelijke goudmijn benoemd, de Arubaan L. Croes werd directeur over de werklieden en kreeg drie opzichters naast zich (van wie twee, sergeant Meulenbach en kanonnier Hochenfels, al zes weken onder Van Raders hadden gewerkt). Op 22 augustus droeg Van Raders de werkzaamheden over aan Gravenhorst, de in de laatste weken gevonden hoeveelheid goud (6½ kilo) werd aan de gouverneur overgedragen.

In aanvulling op de regelingen stelde de gouverneur een verbod in op de handel in onbewerkt goud; het goud dat eventueel bij Arubanen werd aan-

⁵⁶ Kol. 3643: Gouvernementsjournaal 24- en 3-7-1824.

⁵⁷ In Kol. 3643.

getroffen, werd bij voorbaat verbeurd verklaard. Z.M. brik 'Merkuur' werd naar Aruba gedirigeerd om daar tijdelijk station te houden.⁵⁸ Het in verband met de goudvondst herhaalde verzoek van de gouverneur aan de minister om het garnizoen te versterken en een extra oorlogsvaartuig te zenden, had nu effect. Er werden vijftig manschappen extra naar Curaçao gezonden. Op Aruba bleef een detachement van ongeveer twintig manschappen. De waarschuwing van de gouverneur dat de onderhandelingen met Groot-Brittannië over verkoop van Aruba, Bonaire en Curaçao na de goudvondst beter konden worden opgeschort, riep in Den Haag verbazing op. Elk gerucht over verkoop van de ABC-eilanden was: 'van alle grond ontbloot'.⁵⁹

Bijna een jaar ging voorbij. Zeer regelmatig informeerde Gravenhorst de gouverneur over de voortgang van de goudwinning en het onderzoek naar nieuwe vindplaatsen. Met tussenpozen werd een hoeveelheid goud naar Curaçao gezonden en daar in de reservekas gedeponneerd. Een enkele maal ook werden Arubanen, die clandestien aan het goudzoeken waren, opgepakt en berecht; enkele ongelukkigen werden tot zes of negen maanden geketende dwangarbeid op Bonaire veroordeeld.⁶⁰ Tot 18 december 1824 was er in Rooi Fluit bijna vijftig kilo goud gevonden; twee maanden later was hier ruim 21 kilo bijgekomen. Zo ging het gestadig met de goudwinning voort, zonder dat er veel gebeurde. Van Raders ging in april 1825 een tweede keer naar Aruba. Overleg met Gravenhorst bracht hem tot de conclusie dat het voordelig zou zijn de goudwinning onder bepaalde voorwaarden aan particulieren te gunnen. Plotselinge opwinding was er echter in mei 1825, toen Gravenhorst berichtte dat in een heel ander gedeelte van Aruba, bij Hadicourari op de noordwestelijke punt van het eiland, een goudhoudende ader in het gesteente was gevonden. Het gebied werd afgesloten en Gravenhorst ging verder onderzoek doen. Al gauw bleek de opwinding voorbarig; er was toevallig wat goud gevonden, maar van een goudader was geen sprake.⁶¹

Reeds in november 1824 noteerde de gouverneur in zijn journaal dat hij het plan had zijn adjudant met een marineschip naar Nederland te zenden om persoonlijk het goud op het departement te bezorgen. Aangezien Van Raders nauw betrokken was geweest bij de eerste werkzaamheden in de Rooi Fluit zou hij de minister nadere, mondelinge informatie kunnen geven. Dit voornemen werd later nog eens vermeld. De gouverneur benoemde zelfs een nieuwe adjudant vanuit de schutterij, omdat hij vreesde binnenkort helemaal

⁵⁸ Kol. 3643: Gouvernementsjournaal 19-, 23- en 27-8 en 10-9-1824.

⁵⁹ Kol. 410, exh. 28-9-1824, nr. 18/60, exh. 29-9-1824, nr. 22.

⁶⁰ Kol. 3645/6: Gravenhorst aan Gouverneur, 16-2-1825, Gouvernementsjournaal 28-2 en 10-5-1825.

⁶¹ Kol. 3760: Gouverneur aan MvK, 23-2-1825, nr. 29 en 24-6-1825, nr. 81; in de rooien lag alluviaal goud.

geen adjudant meer te hebben, aangezien Gravenhorst op Aruba zat en Van Raders naar Nederland zou gaan.⁶² Toen kwam echter de missie-Krayenhoff er tussendoor. Luitenant-generaal Krayenhoff, inspecteur der fortificatiën, kwam op 26 juni 1825 op Curaçao om een fortienplan te ontwerpen dat van Willemstad en omgeving een onneembare vesting moest maken. Ook was hem gevraagd geologisch onderzoek te doen naar de gronden van Curaçao en bijbehorende eilanden; daar hoorde ook bij dat hij zich een eigen oordeel over de goudvondsten en de werkzaamheden op Aruba kon vormen.⁶³

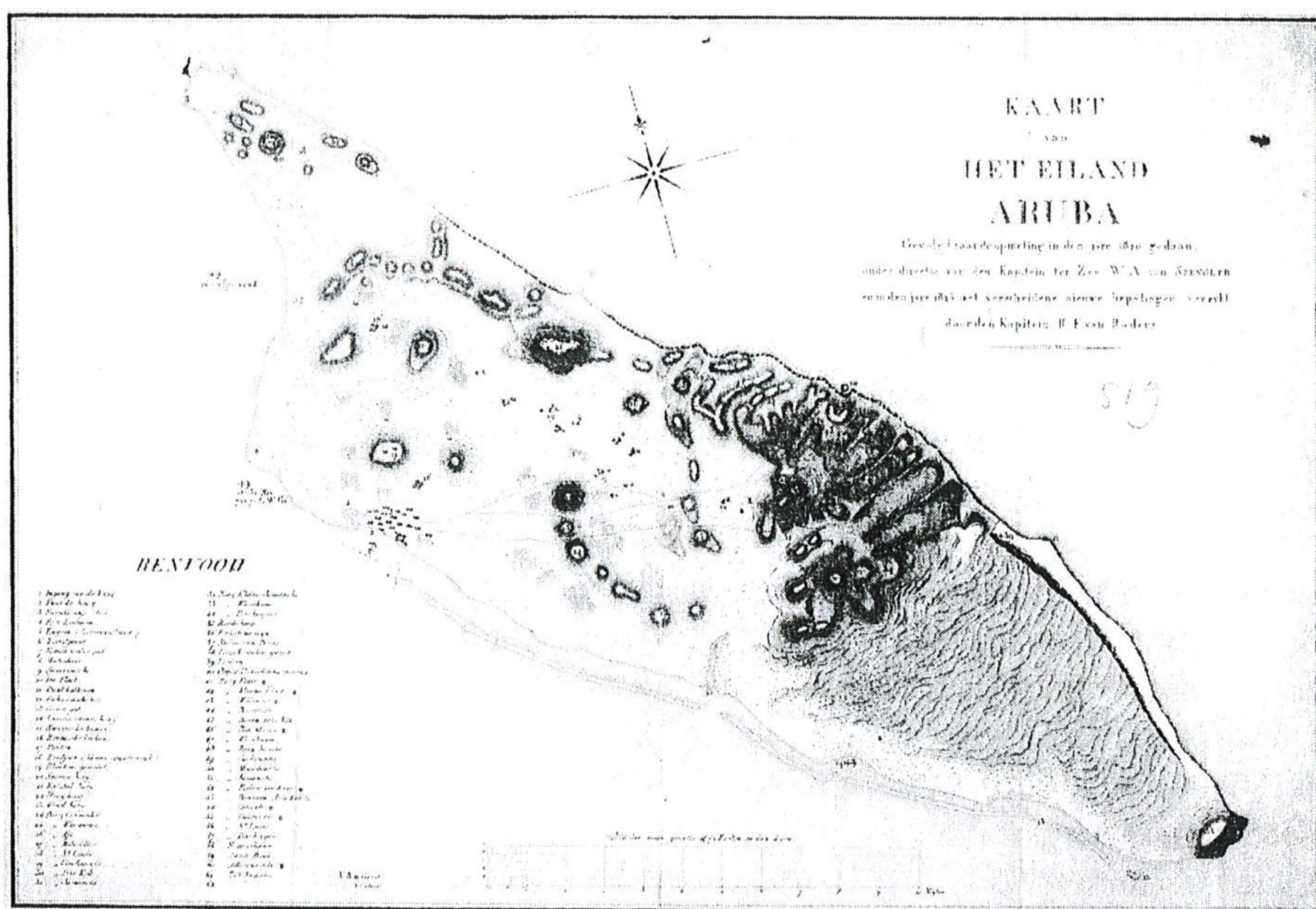
Op 21 juli 1825 vertrok Krayenhoff naar Bonaire voor 'een vlugtig overzigt'; op deze reis werd hij vergezeld door de Bonaire-kenner, hoofdontvanger C.L. van Uytrecht. Van Bonaire zou Krayenhoff doorvaren naar Aruba voor 'een onderzoek der aldaar bestaande goudmijnen'. Van Raders ging vooruit naar Aruba om de komst van Krayenhoff en zijn detachement van vier mineurs en een sergeant voor te bereiden.⁶⁴ Uit de later ingediende nota's blijkt dat Krayenhoff niet werd geacht genoeg te nemen met primitieve omstandigheden. Van Raders huurde bijvoorbeeld 23 man voor het overbrengen van tenten en 25 man voor het vervoer van gereedschappen 'naar het dorp Arie Kok'. Toen Krayenhoff er eenmaal was, op 25 juli, werd een groot aantal mannen gehuurd om de bagage en provisie te transporteren. Ook verder tijdens het verblijf van Krayenhoff, dat slechts enkele dagen duurde, werd veel geld aan draaglonen uitgegeven. Krayenhoff woonde twee dagen het zoeken naar goud in één van de rooien bij Ariekok bij. Hoewel er met zestig man werd gegraven, leverde het werk niets op. Daarna verplaatste de hele groep mensen zich naar Hadicourari, waar Krayenhoff ook twee dagen het vruchteloos zoeken naar goud aanzag. Hij besloot daarna terug te gaan naar Curaçao. Onder leiding van één van Krayenhoffs officieren, kapitein-ingenieur De Veije de Burine, werd met dertig man nog vier dagen doorgegraven in de heuvel Hadicourari, maar met gering resultaat. De Veije was weinig hoopvol over de mogelijkheid op winstgevende wijze goud te kunnen vinden op Aruba. Ook verder was hij niet erg positief over het eiland: 'Dit eiland is schraal dor en woest en brengt bijna niets ter voeding voort. Het is een akelig land dat maar 2000 inwoonders meest vrije indianen, afstammelingen van de oorspronkelijke bewoners dat zeer goede, gewillige en sterke mensen zijn, teld, die zich alleenlijk van visscherij, schildpadvangst en een weinig handel generen.' Het wemelde er van ratelslangen, oranjespinnen en hagedissen.⁶⁵

⁶² Kol. 3758: Gouverneur aan MvK, 30-11-1824, nr. 93; Kol. 3646: Gouvernementsjournaal 22-4-1825.

⁶³ Genie 250: Commissaris Generaal van Oorlog aan Krayenhoff, 5-2-1825.

⁶⁴ Kol. 3647: Gouvernementsjournaal 15- en 21-7-1825.

⁶⁵ Kol. 4191, exh. 9-9-1826, nr. 172k geheim: rapport Krayenhoff, 17-11-1825; Brieven De Veije de Burine: brief aan zijn ouders en aan Bram de Veije, 19-8-1825.

Kaart Aruba in 1820 gemaakt door W.A. van Spengler en in 1825 herzien door Van Raders (NA, 4. MIKO, nr. 519)

Van Raders bleef deze keer veertien dagen op Aruba. Hij verzamelde er een aantal gesteenten en maakte vijf tekeningen van het Arubaanse landschap. Verder benutte hij de gelegenheid om de kaart van Aruba, die W.A. van Spengler in 1820 had gemaakt, met nieuwe gegevens aan te vullen. Op deze kaart werden zeventien rooien vermeld, waarvan acht goudhoudend. Op Curaçao was Van Raders eerder in de maand juli ingeschakeld om de nodige faciliteiten voor de 'onderscheidene tourneeën' van Krayenhoff te verzorgen. Nu eens moest er een pontje komen waarmee Krayenhoff in de haven, naar het Rif of op het Schottegat kon varen, dan weer waren er roeiers nodig die hem naar de Piscaderabaai of de Caracasbaai konden brengen. Een volgende keer ging het om een koetsier of een paard en een bakeer (paardenbegeleider), die nodig waren om de omgeving van Willemstad te verkennen.⁶⁶

De adviezen van Krayenhoff over Aruba waren kort en weinig positief gesteld. Dit is niet erg verrassend, gezien de teleurstellende werkzaamheden die hij had aanschouwd tijdens zijn bezoek. In de rooien zou best nog wel

⁶⁶ Kol. 3763: bijlage bij Gouverneur aan MvK, 23-2-1826: nota van gemaakte kosten voor Krayenhoff.

wat goud te vinden zijn, maar met veel moeite. Hij gaf daarom Gouverneur Cantz'laar in overweging de goudwinning tegen betaling van een deel van de opbrengst, te gunnen aan ingezetenen. Verder waren er op de nieuwe vindplaats Hadicourari geen goudaders aangetroffen; alleen bij toeval zou er iets te vinden zijn. De gouverneur besloot van Hadicourari geen werk te maken, maar de winning in Rooi Fluit voorlopig voort te zetten, zij het op minder kostbare voet. In een vergunningenstelsel zag Cantz'laar niet zo veel, want dat zou alleen al veel kosten aan toezicht, omdat de goudzoekers anders het vinden van goud zouden proberen te verzwijgen.⁶⁷

De reeds lang geplande reis van Van Raders naar Nederland kon uiteindelijk eind augustus 1825 plaatsvinden. De gouverneur besloot dat zijn adjudant aan boord van het fregat 'Amstel', het marinevaartuig dat Krayenhoff voor zijn missie ter beschikking was gesteld, naar Nederland zou reizen. In vijf goed dichtgespijkerde kistjes kreeg hij ruim 71 kilo goud van Aruba mee. Cantz'laar overhandigde hem bovendien een aanbevelingsbrief voor de minister, waarin werd gesproken over Van Raders' 'ijver, vlijt en beleid' bij de goudwinning. Cantz'laar vroeg uitdrukkelijk om promotie voor zijn adjudant, omdat hij daarmee 'den onvermoeiden dienst en de getrouwheid van dien officier zoude beloond zien'. Op 20 augustus 1825 vertrok de 'Amstel' met Krayenhoff en Van Raders aan boord. Zijn gezin bleef achter op Curaçao. De waarneming van de functie van havenmeester werd opgedragen aan Van Raders' zwager, H. van der Meulen.

Bij de aanbieding van zijn rapport aan de koning drong ook Krayenhoff er mondeling en schriftelijk op aan, dat Van Raders een bevordering kreeg: 'op grond van gedistingueerde talenten, gepresteerde diensten en loflijk volbrachte commissien'.⁶⁸ De door Cantz'laar en Krayenhoff bepleite bevordering kwam inderdaad af. Met ingang van 1 juli 1826 werd Van Raders bij voorrang tot majoor bevorderd, maar hij bleef adjudant van de gouverneur (op diens uitdrukkelijke wens) en behield bovendien de *à la suite* status bij het bataljon West-Indische jagers.

Behalve het verzamelde goud ontving de minister van Van Raders twee kistjes met op Aruba verzamelde 'mineralen'. De bijgevoegde door Van Raders opgemaakte 'Catalogus' geeft aan, dat het om 24 verschillende soorten gesteenten ging: een kluit klei met korreltjes goud uit Rooi Fluit, stukjes metaalhoudend erts en kwarts van Ariekok, kwarts kristallen uit de Kristalberg, een stukje graniet uit de omgeving van Hooiberg, enzovoort. Samen met 'eene rol, inhoudende de kaart en vijf gezigten van gemeld Eiland', werden de kistjes

⁶⁷ Kol. 3761: Gouverneur aan MvK, 16-8-1825, nr. 126 met bijlage.

⁶⁸ Kol. 4187, exh. 13-12-1825, Lett. WWWW geheim; Collectie-Cantz'laar, nr. 2: Cantz'laar aan Falck, 26-11-1826.

met mineralen voor onderzoek naar professor Reinwardt in Leiden gestuurd. Dit had luitenant-generaal Krayenhoff aanbevolen.⁶⁹

Van Raders verbleef ruim een jaar in Nederland, waar hij zowel voor Krayenhoff als voor de minister van Koloniën verschillende opdrachten uitvoerde. Pas op 4 november 1826 was hij terug op Curaçao.⁷⁰ Uiteraard was Van Raders steeds betrokken bij besprekingen over het goud van Aruba. Eind april 1826 werd er ten huize van minister van Koloniën Elout een miniconferentie gehouden, waarbij naast de minister zijn ambtgenoot van binnenlandse zaken, professor Reinwardt en Van Raders aanwezig waren. Reinwardt kreeg opnieuw kistjes met materiaal mee, waaronder de stenen die kapitein-ingenieur De Veije de Burine had verzameld bij Hadicourari. Om de kwaliteit van het goud te bepalen, werden hem enkele stukjes goud overhandigd. Daarbij was een flinke klomp goud van ruim zesenhalf kilo, dat Reinwardt graag voor het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie wilde houden, evenals de kistjes gesteente. Tijdens zijn onderzoekingen kwam Van Raders enkele malen in Leiden langs om nader met Reinwardt te overleggen. Reinwardts oordeel over het goud was in eerste instantie positief: het was van een goed gehalte en ongeveer f 1.450 per kilogram waard. Later mopperde hij echter, dat de hem overhandigde stukjes goud te klein waren. 'De kleine verzameling waarvan ik heb kunnen gebruik maken was het bijzondere eigendom van den Heer Majoor Raders en bestond daarenboven uit enkele kleine stukken.' Opnieuw sprak hij de wens uit een mineralogische verzameling met andere delfstoffen en rotssoorten uit Aruba aan te leggen in Leiden. Teylers Museum in Haarlem zou bovendien ook graag een stukje Arubaans goud ontvangen.⁷¹

Intussen bleef de goudwinning voor gouvernementsrekening doorgaan, zij het op kleinere schaal. Nadat hij nog van Gravenhorst advies had ontvangen (hij suggereerde ook de gouverneur winning aan particulieren over te laten), besloot Cantz'laar per 1 oktober 1825 de goudwinning met één opperdirecteur, één onderdirecteur, één opzichter en tien werklieden voort te zetten (twintig werklieden, vijf putgravers, één timmerman, één smid en twee opzichters werden ontslagen). Goudwinning door particulieren bleef verboden.⁷² De kosten daalden door deze bezuiniging inderdaad sterk,

⁶⁹ Kol. 4187, exh. 30-12-1825, Lett. KKKKK geheim.

⁷⁰ Kol. 3652: Gouvernementsjournaal 31-10-1826 met Koninklijk Besluit 7-6-1826, nr. 102; ook Gouvernementsjournaal 4-11-1826.

⁷¹ Kol. 4188, exh. 26-4-1826 I, nr. 47k geheim; het rapport van Reinwardt van 20-6-1826, in: Kol. 4191, exh. 9-9-1826, nr. 172k geheim; Kol. 4194, exh. 12-1-1827 I 10k geheim; 6-2-1827, I 21k geheim en 22-2-1827, I 24k geheim; zie ook Reinwardt 1827.

⁷² Kol. 3647: Gouvernementsjournaal 25-8, 21- en 24-9-1825; Kol. 3762: Gouverneur aan MvK, 31-10-1825, nr. 159.

maar ook de hoeveelheid gevonden goud nam daardoor drastisch af. In de hele periode van 19 augustus 1825 tot 17 februari 1827, werd nog geen vier kilogram goud in de reservekas gedeponneerd.⁷³ Toch deed Gravenhorst goed zijn best, zoals uit het getuigenis van dominee Bosch valt af te leiden. Toen Bosch het gebied van Rooi Fluit, dat hij eerst als bar en somber beschreef, na een jaar terugzag, noemde hij het zelfs een oord dat 'de kenteekenen van verwoesting, slooping en omkeering' droeg. Overal zag hij in de Rooi Fluit steenhopen, aardehopen, diepe gaten en kuilen.

Het clandestiene graven naar goud ging gewoon door. Bij visitatie van enkele van Aruba komende schepen werd heimelijk verscheept goud gevonden. Gravenhorst schreef dat hij zelf bij Rooi Fluit en andere rooien vier soldaten liet patrouilleren en dat dit redelijk goed resultaat had. Soms werden enkele goudzoekers opgepakt. Ronduit negatief was Gravenhorst over de wijze waarop commandeur Thielen de omgeving van Hadicourari liet bewaken. Hij deed namelijk nauwelijks iets aan het weren van particuliere goudzoekers en aan het handhaven van de orde.⁷⁴

Klachten over de commandeur klonken de gouverneur niet onbekend in de oren. Ongetwijfeld had hij ook tegenover zijn adjudant zijn ontevredenheid over commandeur Thielen laten blijken. In zijn gesprekken met de minister stelde Van Raders kortweg, dat Thielen te oud was en bovendien in zijn functioneren belemmerd werd door een verzwakt gezichtsvermogen. Met klem adviseerde hij de minister een militair in zijn plaats te benoemen. Desgevraagd droeg hij voor de post zijn vroegere collega kapitein S. Plats voor, onder gelijktijdige bevordering tot majoor. Plats was sinds december 1823 bij het garnizoen in Suriname, maar daarvoor was hij zeven jaar werkzaam geweest op Curaçao. De minister ontsloeg Thielen en stelde inderdaad Plats in zijn plaats aan. De benoeming was voorlopig, in afwachting van Gouverneur Cantz'laars advies, maar dat was een wassen neus. Natuurlijk was Cantz'laar het met deze benoeming eens; eerder had Cantz'laar al met Van Raders overlegd over de kandidaat die Thielen moest gaan opvolgen. Toen Van Raders kapitein Plats voordroeg, wist hij de minister te melden dat deze niet ongenegen was de baan te accepteren.⁷⁵

Op 1 februari 1827 aanvaardde Plats de functie van commandeur van Aruba. Hij heeft de post echter maar kort bekleed. Voordat de Koninklijke Besluiten waarin hij officieel werd benoemd en zijn promotie tot majoor werd vastgelegd hem bereikten, was hij al overleden.⁷⁶ Twee maanden voor

⁷³ Kol. 3654: Gouvernementsjournaal 26-6-1827; Kol. 3769: Gouverneur aan MvK, 4-7-1827, nr. 107, spreekt van '3.992 wigjes goud'; zie ook Kol. 3763: Gouverneur aan MvK, 24-2-1826.

⁷⁴ Kol. 3651/52: Gouvernementsjournaal 31-8-1826; 12- en 19-10-1826.

⁷⁵ Kol. 4191, exh. 18-9-1826, nr. 183k geheim; Kol. 3766: Gouverneur aan MvK, 30-11-1826, nr. 204.

⁷⁶ Kol. 3767: Gouverneur aan MvK, 29-1-1827; Kol. 3653/5/6: Gouvernementsjournaal 23-1,

zijn overlijden had Plats nog wel een belangrijke, nieuwe ontwikkeling met betrekking tot de goudwinning meegemaakt.

Het weinig hoopgevende rapport van Krayenhoff, de zeer breedvoerige beschouwingen in het onderzoeksverslag van Reinwardt en de optimistische aantekeningen die Van Raders hierbij plaatste, stelden de minister voor een moeilijke keus. Krayenhoff meende dat de vondst van goud van toevalligheden afhankelijk was. De regel was: 'zoek en gij zult vinden'. Dat was een te onzekere basis voor overheidsbemoeienis en daarom moest de goudwinning aan particulieren worden overgelaten. Reinwardt stelde echter vast dat de bodem van Aruba 'volkomen met die van andere goudgevendende landen overeenkomstig is'. Voortzetting van de goudwinning in de rooien leek hem daarom nuttig, vooral omdat er nogal eens grote goudklompen werden gevonden. Dit zou eventueel aan particulieren over gelaten kunnen worden, hoewel Reinwardt daarover niet eenduidig was. Verder bepleitte Reinwardt een onderzoek naar het voorkomen van goudvoerende lagen in het gesteente van de heuvels, hoewel het graven van gangen tot dusver weinig had opgeleverd. Dat onderzoek zou voor rekening van het gouvernement moeten plaatsvinden door kundige mensen, die bijvoorbeeld uit het Saksische ertsgebied konden worden aangetrokken.

Van Raders werd door het voorzichtige verslag van Reinwardt versterkt in zijn gevoel: 'dat bij eene wel aangelegen arbeid, het rijk, van de op Aruba gedane ontdekking bij voortduring zeer groote voordeelen zal kunnen genieten'. Hij stelde voor het eenvoudige graafwerk in de rooien onder voorwaarden en onder overheidstoezicht aan particulieren over te laten. Verder sloot hij zich aan bij het voorstel van Reinwardt om deskundigen naar Aruba te sturen. De kosten zouden gemakkelijk bestreden kunnen worden met de opbrengst van het goud, dat Van Raders zelf naar Nederland had gebracht. Het vertegenwoordigde een waarde van ongeveer f 110.000, terwijl de kosten van de winning slechts f 26.000 bedroegen. Zou een nader onderzoek niets opleveren, dan resteerde toch altijd nog de geruststellende gedachte dat de overheid niets had verzuimd om een mogelijke bron van welvaart voor Aruba aan te boren. Dit laatste punt had de minister van binnenlandse zaken ook al genoemd in een advies aan zijn ambtgenoot.⁷⁷

De minister van Koloniën voelde het meest voor de aanbeveling van Van Raders (en Gravenhorst), om de goudwinning over te laten aan particulieren. Voor er echter een definitieve beslissing kwam, vond hij het inderdaad nodig om een onderzoek door deskundigen te laten doen naar de kwartslagen

20-8, 22-10 en 10-11-1827; Kol. 563, exh. 30-6-1827, nr. 72 en Kol. 565, exh. 17-7-1827, I 86.

⁷⁷ Bedenkingen Van Raders, 3-8-1826, in: Kol. 4191, exh. 9-9-1826, nr. 172k geheim; Minister Binnenlandse Zaken aan MvK, 1-8-1826, ook in: Kol. 4191.

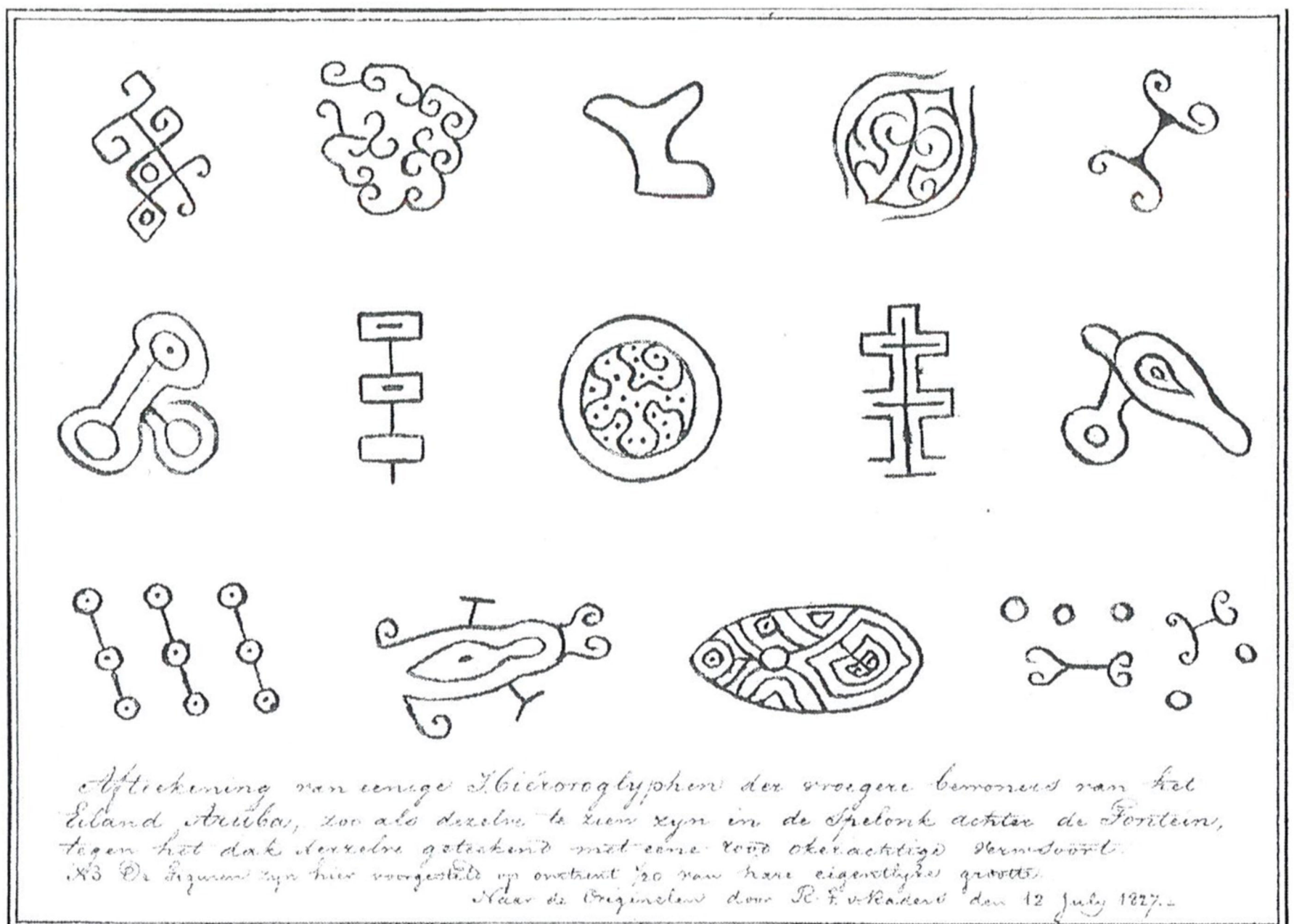
in het gesteente van de heuvels; aldus werd besloten. Een contract kwam vervolgens tot stand met de uit Wiesbaden afkomstige 'Opperbergraad' C. Stifft, met de 'ingenieur der mijnen' F. Wirz en met drie bergwerkers en een goudwasser. Stifft zou een wetenschappelijk, 'geologisch en mineralogisch onderzoek der gronden' op Curaçao en Aruba verrichten. De overigen zouden vijf jaar werken bij de goudwinning op Aruba.⁷⁸

Op 8 juni 1827 kwam het gezelschap met Z.M. stoompakket 'Curaçao' (de eerste stoomboot die het eiland aandeed) op Curaçao aan. Op 16 juni 1827 reisden ze aan boord van Z.M. brik 'Panter' door naar Aruba, in het gezelschap van Van Raders. Hij was, zoals Gouverneur Cantz'laar noteerde, 'op het verlangen van den Heer Stifft aan denzelven [...] toegevoegd tot het doen van aanwijzingen en geven van inlichtingen in de uitvoering van Zijn Eds. Missie'. Op instructie van de gouverneur moest Gravenhorst zijn graafwerk onmiddellijk na aankomst van Stifft stoppen, zich ter beschikking stellen van Stifft en hem alle materialen en gereedschappen overdragen. Commandeur Plats moest Stifft van personeel en alle benodigdheden voorzien en voor bewaking van de onderzoeksterreinen zorgen. Op de overdrachtsdag werden de graafwerkzaamheden voor geëindigd verklaard. Er was in de laatste maanden ontmoedigend weinig goud gevonden.⁷⁹

Drie weken later sloot Stifft zijn geologisch onderzoek af, waarbij Gravenhorst hem zeer geholpen had. Hij deed nu verder onderzoek naar de wijze waarop de grond het best bewerkt kon worden. Over Van Raders schreef Stifft: 'Ook de volledige terrain-kennis van den Heer Majoor en adjudant van Raders en deszelfs ervaringen, hebben mij het overzicht van het gansche aanmerkelijk verligt'. Van Raders had echter te kennen gegeven dat hij wegens familieomstandigheden naar Curaçao terug wilde; Stifft wilde daar niet over beslissen, maar schreef de gouverneur wel dat zijn aanwezigheid bij de komende proeven niet zo nodig was. Uit het rapport dat Van Raders zelf schreef, valt op te maken dat hij het graven van sleuven in de alluviale grond en het wassen van de uitgegraven grond weinig interessant vond. Dit had hij namelijk in 1824 zelf ook al gedaan. De geologische verkenning van het eiland echter, boeide hem wel. Op een kaart hield Van Raders bij welke geologische vondsten er werden gedaan. Ook maakte hij een tekening van de 'Hiëroglyfen', de Indiaanse rotstekeningen, in een grot bij Fontein. Op de brief van de gouverneur dat hij terug mocht komen, reageerde Van Raders met het verzoek nog enkele dagen te mogen blijven, want hij was benieuwd naar het onderzoek dat Stifft instelde naar de goudhoudende kwartsaders in de heuvel van Hadicourari. Uiteindelijk kwam Van Raders tegelijk met Stifft,

⁷⁸ De beslissing van de minister, in: Kol. 4191; werving van Stifft en zijn mensen, in: Kol. 4194 en 4195.

⁷⁹ Kol. 3654: Gouvernementsjournaal 8-, 14-, 16- en 23-6-1827.

Indianentekeningen op Aruba, in 1827 door Van Raders overgenomen
(NA, 4.JBF nr. 10)

Wirz en Gravenhorst, die Stifft op Curaçao zouden helpen bij zijn geologisch onderzoek, op Curaçao terug.⁸⁰

De versie die Stifft later gaf over Van Raders' verblijf op Aruba wijkt af van het bovenstaande. Eind 1827 schreef Stifft de minister dat Van Raders inderdaad op zijn verzoek mee was gegaan naar Aruba. Al gauw had Stifft door dat hij meer aan Gravenhorst en diens kennis van de lokale omstandigheden had, dan aan Van Raders. Hij had daarom de gouverneur de hint gegeven zijn adjudant terug te roepen. Het verhaal over de familieomstandigheden, waardoor Van Raders naar huis zou willen, was dus een smoes. Deze hint van Stifft was kennelijk te subtiel, want de gouverneur had geen bezwaar tegen een langer verblijf van zijn adjudant op Aruba. Tegenover de

⁸⁰ Kol. 3655: Gouvernementsjournaal 6- en 17-7-1827; OAC-I 323: rapport Van Raders 11-8-1827; brief Stifft aan MvK, 31-8-1827, in: Kol. 4198, exh. 6-11-1827, nr. 294k geheim; het eindrapport van Stifft over Aruba in Kol. 3276 stuk, nr. 532, dat over Bonaire en Curaçao, in: Kol. 3273, stuk 179; Ten onrechte veronderstelt Coomans (1997:104), dat de tekening van Van Raders met datering '12 July 1827' in NA-4.JBF, nr. 10 een kopie betreft van een in 1824 of 1825 gemaakt origineel.

minister verontschuldigde Stifft zich, dat hierdoor het onderzoek op Aruba duurder was geworden dan noodzakelijk was.⁸¹

De rapportage van Stifft was bovendien niet erg hoopgevend. Hij stelde de gouverneur dan ook voor de goudterreinen open te stellen voor particulieren, die er tegen afgifte van een gedeelte van het gevonden goud konden graven. Weer wees Cantz'laar dit af, nu ook met het argument dat Den Haag hierover moest beslissen. Hij besloot dat de goudwinning voor rekening van het gouvernement voorlopig op zo goedkoop mogelijke wijze moest doorgaan, onder leiding van ingenieur van de mijnen Wirz en zijn vier mensen. Gravenhorst werd daarop ontslagen als 'Opperdirecteur van de vermoedelijke goudmijn'. Sergeant Meulenbach, al drie jaar als opzichter werkzaam op Aruba, kon als onderofficier à la suite terug naar de troepen op Curaçao. Croes werd assistent van Wirz. Gravenhorst was zeer teleurgesteld over zijn ontslag, maar enkele dagen later werd hij tot waarnemend commandeur van Aruba benoemd in plaats van de overleden Plats. Deze benoeming werd later definitief; tot zijn dood in 1837 bleef Gravenhorst commandeur.⁸²

Gravenhorst en Wirz gingen eind oktober 1827 terug naar Aruba. Daar herhaalde de geschiedenis zich weer. Met grote regelmaat informeerde Wirz de gouverneur over de vondst van een aantal 'wigpjes goud'. De opbrengst viel niet mee: in de periode 5 november tot 31 december 1827 werd uit Hadicourari, Rooi Fluit (met een zijrooi) en de Kleine Fluit 1327 gram goud gehaald ter waarde van f 1.990,50. De uitgaven, vooral bestaande uit loonkosten voor Wirz, de vier Europese mijnwerkers, assistent Croes en zestien goudzoekers, bedroegen echter f 2.468. Wirz huurde in Rooi Fluit twaalf kinderen, maar ook deze bezuiniging kon de zaak niet redden.⁸³ Op 24 juli 1828 werd de goudwinning voor gouvernementsrekening gestaakt. Aan dit besluit is het advies van commissaris-generaal Van den Bosch niet vreemd geweest. Bij de afsluiting van de werkzaamheden maakte Wirz de financiële balans op. Het zag er nog niet eens slecht uit: in de periode 5 november 1827 tot 24 juli 1828 werd voor f 17.446,50 aan goud gevonden (uitgaande van een waarde van f 1.500 per kg.); de uitgaven (aan traktementen, daggelden, water en rum) bedroegen f 11.889,78.⁸⁴ Uit de weinig doorzichtige berekening die na 30 april 1829, toen het concessiesysteem begon, werd opgemaakt, kan worden geconcludeerd dat de overheid tot eind december 1827, f 62.758 uitgaf aan de goudwinning en van begin januari 1827 tot 30 april 1829 nog eens f 17.991. Daartegenover stond een vergoeding die Nederland had ver-

⁸¹ Kol. 3273, stuk 179: Stifft aan MvK, 24-12-1827.

⁸² Kol. 3655/6: Gouvernementsjournaal september en oktober 1827; Kol. 3286, stuk 113: Gouverneur aan MvK, 9-10-1827, nr. 153 met bijlagen.

⁸³ Kol. 3657: Gouvernementsjournaal 19- en 28-1, 9-2-1828.

⁸⁴ NA, Gouverneur-generaal der Nederlandse West-Indische bezittingen (NWIB) 313A: Directeur aan GG, 8-9-1828, nr. 103 met 8 bijlagen.

strekt van *f* 26.698 (een bedrag dat ruimschoots werd gedekt door de hoeveelheid goud die Van Raders in 1825 naar Nederland had gebracht) en bijna veertien kilogram goud, dat vanaf 12 september 1826 in de reservekas was gedeponneerd (en pas in augustus 1830 naar Nederland werd gebracht; het leverde in Nederland netto *f* 19.843,45 op).⁸⁵ Afgezien van de eerste hausse, wogen de opbrengsten niet op tegen de uitgaven.

De minister kreeg het rapport van Stifft in december 1827. Omstreeks dezelfde tijd kwam Van den Bosch in de West aan. In zijn instructie stond dat hij ook moest nagaan hoe het stond met de goudwinning op Aruba en welk effect de maatregelen hadden, die Stifft inmiddels had genomen. De minister stelde de koning dan ook voor het rapport Stifft aan Van den Bosch toe te zenden en hem de beslissing over de goudwinning toe te vertrouwen.⁸⁶ Op 8 juli 1828 gaf Van den Bosch in Paramaribo opdracht de goudwinning voor gouvernementsrekening stop te zetten. Aan Wirz en zijn medewerkers moest vrije passage naar Nederland en een gratificatie (eigenlijk een afkoopsom voor het contract) worden verleend. Eventueel kon aan Wirz worden aangeboden dat hij de rest van zijn vijfjarig contract in Luxemburg kon uitienden. Van den Bosch, die Aruba zelf maar heel kort bezocht, nam zijn beslissing vooral op basis van de schriftelijke informatie, die hij kreeg toegezonden.⁸⁷

Het stoppen van de goudwinning voor gouvernementsrekening en het gesloten houden van de vindplaatsen voor particulieren had een opstand van de Arubaanse bevolking tot gevolg. In oktober 1828 werden de wachtposten bij de Rooi Fluit herhaalde malen met stenen bekogeld. Op 18 oktober ging een groot aantal personen met koevoeten, sabels en messen gewapend naar de rooien; ze hadden hun gezicht zwart gemaakt om herkenning te voorkomen. Een week later kwamen een patrouillerende jager en een kanonnier ongeveer tweehonderd mensen tegen, die hen met stenen bekogelden. Ze schoten met scherp, waarop de menigte uiteenging. Er was één demonstrant gewond en één, de vrije neger Willem Geerman, gedood. De volgende dagen kwam een meute mensen bijeen. Ze eisten uitlevering van de soldaten die hadden geschoten, want ze wilden hen 'massakreren'; gebeurde dit niet, dan zou: 'de Donder op Aruba regeeren'. Op 26 oktober ging het gerucht dat de menigte Fort Zoutman wilde veroveren. Commandeur Gravenhorst liet alle soldaten terugkomen naar het fort, het geschut werd met schroot geladen en

⁸⁵ NWIB 315: Directeur aan GG, 9-9-1829, nr. 156; NWIB 443: Gouvernementsjournaal 6-8-1830; in NWIB 317, Directeur aan GG, 10-8-1830, nr. 98, een compleet overzicht met nog iets hogere cijfers; de kolonie had volgens deze brief *f* 63.212 nog niet vergoede kosten gemaakt aan de goudwinning; zie ook GG aan MvK, 6-9-1830, nr. 958/185 in Kol. 3488 en Kol. 3665: Gouvernementsjournaal 5-12-1831.

⁸⁶ Briefwisseling MvK en Staatssecretarie, 8- en 11-2-1828, in: Kol 3273, stuk 179.

⁸⁷ Kol.3276stuk532:Cantz'laaraanVandenBosch,14-7-1828;Kol.3343:Gouvernementsjournaal 14-7-1828; Kol. 3649: GG aan Directeur, 14-7-1828.

's nachts werden dubbele wachtposten uitgezet. De volgende dag kwam een groep van driehonderd man bijeen bij Tanki Leendert, op geruime afstand van het fort. Gravenhorst liet een kanon in de richting van de menigte plaatsen. Twee afgevaardigden te paard, Michiel Geerman en Francisco Tromp, beiden van Indiaanse afkomst, kwamen vragen wie op 25 oktober orders had gegeven om te schieten, want ze wilden maatregelen nemen. Commandeur Gravenhorst gaf geen antwoord, maar liet de twee arresteren. Hij slaagde er daarna in de mensenmassa uiteen te laten gaan. Volgens Gravenhorst was het doel van alle onrust, het bestuur er toe te dwingen de goudplaatsen open te stellen voor de ingezetenen. Er was het gerucht verspreid dat de gouverneur-generaal de goudwinning had vrijverklaard, maar dat Gravenhorst dat op eigen houtje tegenhield. Het doodschieten van één van de onruststokers was een mooie aanleiding om de massa tegen de commandeur op te stoken. De twee arrestanten werden naar Curaçao opgezonden en daar berecht. Ze werden veroordeeld tot vijftien jaar verbanning, maar vanuit hun verbanningsoord bij Coro vroegen ze de gouverneur-generaal nederig om gratie. Directeur Rammelman Elsevier ondersteunde dit verzoek, omdat de schrik er voldoende in zat bij de Arubaanse bevolking; bovendien was de zestigjarige Tromp bijna blind en vader van twaalf kinderen, zijn kameraad Geerman was weliswaar jonger (ongeveer veertig jaar), maar had ook al een ziekelijk gestel en moest een gezin met zes kinderen onderhouden.⁸⁸

In april 1829 vertrokken Wirz en mijnwerker Pfeifer via Suriname naar Europa. Van het plan Wirz bij Coro onderzoek te laten doen naar het voorkomen van steenkolen, wilde Cantz'laar niets weten. Er werd een concessiesysteem voor het in percelen ingediende terrein op Aruba ingevoerd.⁸⁹ Het dure concessiesysteem, dat Gravenhorst had ontworpen, trok niet zo veel belangstelling. Gegadigden moesten per perceel van vijftien bij vijftien meter vijftien gulden betalen; bovendien moest ieder minimaal op vier percelen inschrijven. Toen dat bezwaren opriep werd bepaald dat aan minvermogenen ook één perceel kon worden uitgegeven. De belangstelling was ook toen niet overdreven groot. Bij loting werden in april 1829, 320 percelen toebedeeld. Eind juli was er nog geen gram goud bij de commandeur ingeleverd en alle concessionarissen hadden hun terrein toen al verlaten; alle van Curaçao afkomstige concessiehouders waren vertrokken. In september 1829

⁸⁸ NWIB 313A: Directeur aan GG, 17-11-1828, nr. 163 met rapport Gravenhorst van 30-10-1828; NWIB 314: Directeur aan GG, 19-3-1829, nr. 56, met rekest en processtukken.

⁸⁹ Memorie Van den Bosch over Aruba in De Gaay Fortman (1930a:241-7); vertrek Wirz, in: Kol. 3344: Gouvernementsjournaal Suriname, 13-6-1829, nr. 535; NWIB 441: Gouvernementsjournaal 2-4-1829; 'Goudindustrie', in: *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* (1982:318-20); één van de mijnwerkers overleed in het hospitaal op Curaçao, Gouvernementsjournaal 29-1-1829, in: NWIB 441 en 442; twee mijnwerkers waren op Aruba getrouwd en bleven daar achter; over steenkool: NWIB 313A: Directeur aan GG, 20-11-1828, nr. 165.

werden nog dertig nieuwe concessies toegewezen. Op 30 april 1830 werden de winningsgebieden weer gesloten verklaard, omdat de concessies afliepen; er was ook toen nog geen goud afgegeven bij het gouvernement. Directeur Rammelman Elsevier was zich er wel van bewust dat concessionarissen het door hen gevonden goud achterhielden. Hij zag echter geen mogelijkheid dit te verhinderen zonder grote kosten te maken.

Begin mei 1832 constateerde de directeur dat in een heel jaar slechts ruim achttien pond (9 kilo) goud was ingeleverd. Toch hadden zich gegadigden gemeld voor twintig nieuwe concessies; daar klopte iets niet. Hij deed daarom de gouverneur-generaal het voorstel het concessiestelsel te wijzigen. Met ingang van 1 november 1832 werden maandpermitten voor één gulden per concessiegebied afgegeven, houders hoefden het gevonden goud niet meer in te leveren. Gehoopt werd dat het goud voortaan op legale wijze via Curaçao kon worden verkocht. De export van goud naar andere gebieden bleef hierna echter toch nog doorgaan. De Kamer van Koophandel van Amsterdam wist in 1833 te melden, dat het goud van Aruba 'slinks' werd uitgevoerd naar Jamaica of St. Thomas.⁹⁰ Een grote omvang zal dit overigens niet hebben gehad. Gravenhorst schreef al in 1830 dat een dagloner, die niets anders te doen had, misschien een bestaan zou kunnen vinden in het goudzoeken, mits hij niets hoefde af te geven. Voor ondernemers waren de vooruitzichten nog negatiever: 'De gantsche toedragt der zaken betrekkelijk de goudplaatsen heeft genoegzaam aangetoond dat het goudzoeken op dit eiland geene duurzame en bestendige onderneming worden kan, waaruit de ondernemer [...] zich eenig voordeel kan beloven'.⁹¹

In korte tijd verbleef Van Raders viermaal op Aruba in verband met de goudvondsten. Hij gold als een deskundige, wiens advies werd gevraagd zowel door onderzoekers die door Den Haag werden gestuurd (Krayenhoff, Stifft en Van den Bosch) als door het departement zelf. Van zijn bekendheid met Aruba getuigen naast de vele brieven en rapporten, nog een kaart en een tekening in het Nationaal Archief in Den Haag.⁹² Op een later tijdstip bepleitte Van Raders opnieuw een groot onderzoek naar het voorkomen

⁹⁰ Het systeem van Gravenhorst, in: NWIB 441 en 442: Gouvernementsjournaal 26-3-1829 met bijlage; ook in: NWIB 314, bijlagen bij Directeur aan GG, 28-3-1829, nr. 60; zie ook NWIB 441 en 442: 26-3, 13-41, 8-5, 13-7, 2-8, 13- en 18-9-1829; NWIB 443: Gouvernementsjournaal 7- en 22-5 en 21-6-1830; Kol. 3667/8: Gouvernementsjournaal 12- en 16-4, 1- en 12-5, 30-6 en 2-7-1832; naamlijsten van concessionarissen bij brieven Directeur aan GG, 9-7 en 15-9-1829, nr. 106 en 148, in: NWIB 315; over de clandestiene export: stukken in, NA, Collectie-Baud, nr. 506; maandpermitten, in: NWIB 321: Directeur aan GG, 14-7 en 3-10-1832; Kol. 3498: GG aan MvK, 27-9-1832 en Kol. 3500: 30-3-1833.

⁹¹ NWIB 316: Rapport Gravenhorst, 7-6-1830, bijlage bij Directeur aan GG, 24-5-1830, nr. 56.

⁹² NA, kaarten: 4.JBF, nr. 10 en 4.MIKO 519.

van goudaders, zoals we zullen zien. Door zijn bemoeienissen met de goudvondst werd Van Raders naar Den Haag afgevaardigd. Hier werd hij door de minister en anderen over vele andere Curaçaose aangelegenheden geraadpleegd, onder andere over de fortenplannen van Krayenhoff.

⁹³ Kol. 3611: Gouvernementsjournaal 19-3, 29-4, 28-, 29-5 en 14-6-1816; de instructie van 14-9-1815, in: Kol. 108 onder 10-6-1815, nr. 339.

⁹⁴ Kol. 3747: GG aan MvK met bijlage, 24-3-1820, nr. 36.

⁹⁵ NA, Chefs van het wapen der Genie (Genie) 255: Rapport Abbring, 24-8-1818.